

Osrednji čar pripovedi je celoten zbir sugestivnih osebnih portretov, predstavitev arhaičnih, pogosto zelo krutih običajev, verovanj, vrah, pa tudi bolj sodobnih, občasno celo aktualnih dogodkov. FOTO AP

Tretji spol ni konstrukt današnjega časa

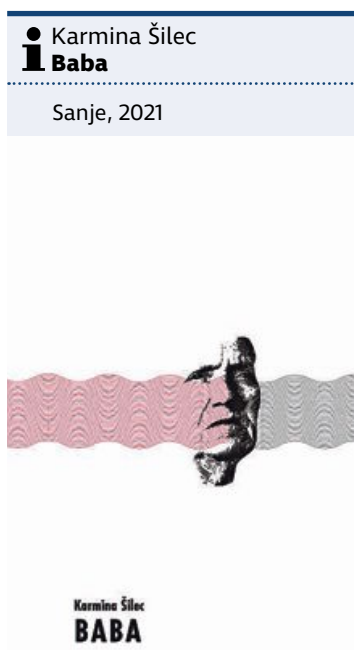
Baba Trilogija Karmine Šilec na svojstven način interpretira fenomen viržin in ob tem še celovit imaginarij Balkana

Sama sem in sama želim ostati. Sama sem, obrobnna in obrekovana, sama sem prvinska in utelešena, sama sem, kajti vsaka žalost me prizadene. Sama sem in sama želim ostati, in nosim hlače, da bi mi bilo lažje. Odlolek iz pesmi z naslovom *Ednina* je morda dovolj ilustrativen uvod v izjemen multimedijki projekt *Baba* Karmine Šilec, ki poleg glasbeno-scenskega dela obsega tudi svojevrstno knjižno novelično-esejično-pesniško knjižno trilogijo.

PETER RAK

Izhodišče in osrednja tema projekta je sicer fenomen viržin, zapriseženih devic ali burne, ki prevzamejo moško identiteto in opravila ter vse življenje preživijo v celibatu. Nekdaj je bil razširjen na južnem Balkanu, danes pa ga je mogoče zaslediti le še izjemoma. Vendar trilogija daleč presega zgolj fascinacijo s tem nenavadnim etnološkim in antropološkim fenomenom, tukaj ne gre za hladno deskriptivnost na eni ali eksotiziranje tematike na drugi strani, temveč za celovito refleksijo o Balkanu.

»Ko so Evropejci in Američani nenadoma spoznali, da imajo plemena na Balkanu tudi zakone in kulturo, celo homersko epsko pesništvo – in ne le to: celo hipertrofijo pravil in zakonov in epov! – so v te obrobne dežele južne Evrope začeli romati celi bataljoni znanstvenikov, novinarjev in popotnikov, intelektualnih nomadov. Skozi kraje so defilirali razni tipi, ki so zbirali in katalogizirali vse, kar je mogoče zbrati in katalogizirati: zakone, zgodbe, pesmi, vzorce, slike, recepte, predmete, glasi-

la, zgodovine usode. Nastajali so etnografski, antropološki in potopisni spisi, fotografske serije in dokumentarni filmi. Cerkev, konje, vojne, družine, ženske, plemena, pastirje, pesnike, vojake, vagone, starke, človeške značaje, lokalne imaginarije, civilizacije ..., vse to so zavijali v tradicionalne noše,« za piše avtorica v intermezju ene od zgodb, prav takšnemu pristopu pa se kljub integraciji vsega naštetega sama zelo uspešno izogne.

Idealna sinteza

Pravzaprav je to delo skoraj idealna sinteza intelektualne radovednosti, akademske discipline in preciznosti – avtorica je večji del enoletnega bivanja na inštitutu

za napredne študije Radcliffe na Harvardu namenila raziskovanju te tematike ter pri tem odlično izkoristila njihova bogato knjižnico – ter strastne afinitete in intimnega razumevanja okolja. Morda je v tem primeru slovenska pozicija skoraj optimalna, saj po eni strani ponuja prednosti geografske bližine, predvsem pa pristno identifikacijo, ki temelji na pretekli skupni zgodovini ter tako omogoča dešifriranje ne samo posameznih pojavov, temveč celostne mentalitete in nenazadnje družbene atmosfere v tem delu jugovzhodne Evrope. Obenem pa omogoča določeno distanco, saj bi lahko v hitro sprejemnem primeru zapisi kaj hitro zdrknili na raven povsem subjektivnih izpeljav ali celo sentimentalnega romantiziranja.

Osrednja knjiga *Kolosalna balkanska fikcija* prinaša zgodbe o desetih viržinah. Čeprav je v uvodu knjige nekakšen imaginarni zemljevid, ki posamezne »junakinje« oziroma »junake« umešča celo na domnevno natančno določene koordinate, pripoved pa z nekaterimi prvoosebni vložki ali celo žurnalistično obarvanimi intervjuji daje vtis dokumentarnosti, gre za fiktivne zgodbe. Vendar te niso zastavljene arbitrarno, osebe in dogodki temeljijo na stvarnih in tudi dokumentiranih premisah, toda dejstva so predstavljena v nekakšni psevdoromansirano-esejišni različici, atributi se poljubno pripisujejo posameznim osebam. Pač nekako v slogu klasičnega pripovedovanja zgodbe v smislu ustnega izročila, ki sicer izhaja iz stvarnih dogodkov, vendar ne samo dopušča, temveč tudi spodbuja imaginacijo in improvizacijo, da se doseže kar najbolj dramatičen učinek.

Brez vrednostnih ocen in moraliziranja

Bralec tako sicer izve, kakšne okoliščine so pripeljale do tega, da so posamezne ženske oziroma deklice prišle do položaja viržin oziroma so bile v to tako ali drugače prisiljene. Te okoliščine so bile zelo različne, vendar to niti ni najpomembnejše. Kot tudi ni v ospredju anekdotičnost, čeprav so zgodbe spretno fabulizirane in dovolj pla-

Ves ta preplet dejstev, zgodovinskih okruškov, legend, govoric, dokumentarnih virov, vtisov, domišljij vložkov in observacij, ki včasih zgolj bežno korespondirajo z osrednjo temo, je v svoji pisanosti, dinamiki, očarljivi nekonsistentnosti in iracionalnosti nekako »balkanski« že sam po sebi.

stično predstavijo vse zaplete, ki spremljajo takšno odločitev, od reakcij okolja do razvijanja posebnih spretnosti in znanj, ki jim omogočijo eksistenčno podstat in nekakšen eksistenčni smisel in okvir. Osrednji čar pripovedi pa je pravzaprav celoten zbir sugestivnih osebnih portretov, predstavitev arhaičnih, pogosto zelo krutih običajev, verovanj, vrah, pa tudi bolj sodobnih, občasno celo aktualnih dogodkov. Občasni časovni preskoki ironično in nemalokrat nekoliko nostalgичno reflektirajo tudi našo tako imenovano polpreteklo zgodovino, vse skupaj pa je dopolnjeno s pogostimi osebnimi reminiscencami.

Ves ta preplet dejstev, zgodovinskih okruškov, legend, govoric, dokumentarnih virov, vtisov, domišljij vložkov in observacij, ki včasih zgolj bežno korespondirajo

z osrednjo temo, je v svoji pisanosti, dinamiki, očarljivi nekonsistentnosti in iracionalnosti nekako »balkanski« že sam po sebi. Poleg tega avtorica zgodb ne zaključuje v klasičnem smislu, tako kot forma je tudi vsebina odprta, saj ni nobenih apriornih zaključkov, še manj vrednostnih ocen, moraliziranja ali opominov. Stanje stvari pač nekako je takšno, kot je (oziroma je bilo), zajeto v vsej svo-

kakšnih apriornih tez, očitno ne želi ničesar prispevati k naraščajoči konfliktnosti, pa vendar so njena razmišljanja daleč od omlednosti.

Prevladujejo lucidni priložnostni zapisi, ki so nastali na različnih koncih sveta, od New Yorka, Bostona, New Orleansa in Kansas Cityja do Bressanona, Ulcinja in Novega Sada, skratka, z neko zemljepisno, predvsem pa miselno in čustveno distanco. Ki nekako brez pretencioznosti predstavijo določene fenomene, vključno s tako imenovanim tretjim spolom, ki nikakor ni konstrukt sodobnega časa. »Androgini so izvirni spol je vpleten v mit o stvarjenju in se pojavlja že v Platonovem *Simpoziju*. Podobne reference lahko najdemo v mezopotamskih, indijskih in judovskih kulturah. Primeri, ko sta prepoznana več kot dva spola, so izpričani med številnimi populacijami z alternativnimi spolnimi identitetami: hidžre v Indiji, kathoeji na Tajskem, muxe v Mehiki, fa'fagine v Polineziji, guevedoche v Dominikanski republici, waria v Indoneziji ... In nenazadnje bacha poch v Afganistanu, ki je zelo podoben fenomen kot viržine na Balkanu, saj družine brez sinov izberejo hčerko, ki bo živela in se obnašala kot deček.«

Dovršena sinteza žanskih zvrsti

Načini zapisov se razlikujejo, včasih je to zgolj miselni utrinek, drugič daljši notranji monolog, pojavijo pa se tudi transkripti priložnostnih dialogov, kjer avtorica pred bolj agresivnimi in brezkompromisnimi stališči praviloma zavzame bolj nevtralen držo. Morda njen pristop najbolje ilustrira poglavje *Diagnostičiranje*: »Ker so tako posebne, nenavadne, skoraj

neznane in zato osupljiv pojav, so se viržine znašle v kreppljivih radovednosti. Postale so nekakšni evropski Tarahumaranci in po atraktivnosti so prav podobne Indijancem iz mehiških gora Sierra Nevade. Z Ramaruri, ki so razvili tradicijo dolgoprogaškega teka, si viržine delijo veržno kajenje tobaka, pitje alkohola in predvsem horde antropologov, novinarjev in drugih raziskovalcev, ki poskušajo najti njihove skrivne domove v visokih gorah.« Karmine Šilec se nikakor ne želi pridružiti tovrstnim observacijam, ki imajo pogosto zgolj površen senzacionalističen značaj ali pa fenomen viržin celo umeščajo v nekakšen kabinet čudes.

Trilogijo zaokrožajo zbirka tako imenovanih endemičnih pesmi ter dve zgoščenki, kjer z glasbo finske skladateljice Tellu Turka poezija zazveni še kot glasbeni projekt. Res izjemno obsežna in predvsem domišljena ter vsestranska doza Balkana, ki ne sprejema poenostavljenih etnoloških, antropoloških in folklornih vzorcev, še manj sprejema črno-bele politične in sociološke izpeljave. Glede na to, da gre za tovrstne literarne prvenec avtorice, vse tri knjige predstavljajo z dovršenim slogom, spretno sintezo mestoma raznorodnih žanskih zvrsti, plastičnim orisom protogonistov in dogajanja ter precizno dozo simbolike in metaforike, ki je praviloma zastavljena bolj ironično kot pa v smislu mistifikacije. Če dodamo še senzibilnost, empatičnost in pristno osebno involviranost, je to kljub izredno širokemu in raznorodnemu narativu svojevrstno izvezen literarni mozaični vzorec, ki je zaključena celota in vendar pušča bralcu možnost neskončnih variacij in interpretacij.

IŽŠLO JE

DAVID LAWS
Firerjeve sirote

prevod Petra Brečelj, Učila International

Nekdanji britanski novinar David Laws je ob novinarski karieri začel pisateljstvo, kar si je vedno želel. Nase je opozoril s trilerjem *Exit Day* o brexitu in atentatu na predsednika vlade. Najljubše pa mu je obdobje druge svetovne vojne. Tako je v romani *München* napisal zgodbo o srečanju politikov v tem mestu in Hitlerjevem namenu priključiti Češkoslovaško k tretjemu rajhu. V *Firerjevih srotah* se je prav tako lotil romaniziranja resnične zgodbe iz druge svetovne vojne. Tako je nastala presunljiva in močna zgodba o 27 prestrašenih in lačnih otrocih, ki se pred gestapom skrivajo v zapuščeni industrijski četrti v Münchnu. Njihove starše so namreč odpeljali v koncentracijska taborišča. Učiteljica Claudia Kellner odkrije skupino in vzame k sebi dve siroti in s tem veliko tvega. Ko se britanski voहन Peter Chesham vtihotapi na ozemlje tretjega rajha, je njegova naloga ogrožena, ko najde sirote. Najde se v dilemi, ali naj reši otroke ali opravi nalogo, ki mu je bila zaupana. Navdih za zgodbo izvira iz operacije reševanja otrok – Kindertransport – med katero so pred Hitlerjevimi nacističnim zločinskimi režimom rešili na tisoče otrok, tik preden se je začela druga svetovna vojna. **Z. M.**

LUIGI BALLERINI
Mira ve vse

prevod Dušana Zabukovec, KUD Sodobnost International

Že več kot dvajset let piše italijanski pisatelj, novinar in psihanalitik Luigi Ballerini romane za otroke in mladino. Pri tem izhaja iz svoje zdravniške prakse, saj se pogosto srečuje z otroki in najstniki, v ambulanti ali na šolah in v kulturnih centrih. Svoječas so tajne službe uporabljale nasilje in mučenje, da so iz ljudi pridobile podatke. Danes pa ljudje okolico kar bombardirajo z obilico osebnih podatkov prek družabnih omrežij in spletnih strani, ki jih obiščejo ali na katere se prijavijo ter s tem nevede privolijo, da režim nenehno sledi njihovim dejavnostim. Roman *Mira ve vse* se dogaja v bližnji prihodnosti, ko ljudje živijo v pametnih domovih, obkroženi s pametnimi gospodinjstvi in pametnim pohištvom. Zelo radi s sabo nosijo komunikatorje, ki zbirajo podatke o njihovem zdravju, počutju in razpoloženju. Prek komunikatorjev pa je dostopna Mira, ki ve vse, od tega, kje je najboljša slaščičarna, katera pot do tja je najkrajša in kateri okus sladoleada je komu najbolj všeč. Ker je taka svoboda le navidezna, nekaj posameznikov vendarle ohranja trezen pogled, svoje znanje in razumevanje sveta, kar si krepijo z branjem vrhunske literature. Osrednji liki so Pam, Tom, Vera in Aleks, težavni najstniki, člani Fronte, ki načrtuje napad na vlado. **Z. M.**

CHRISTY LEFTERI
Ptice pevke

prevod Maša Sitar, Učila International

Angleška pisateljica in učiteljica kreativnega pisanja Christy Lefteri, hči beguncev s Cipra, je osvojila mnoge bralce z ganljivim prvencem *Cebelar iz Alepa*. Roman je nastal po tem, ko je kot prostovoljka delala v Unicefovem begunskem centru v Atenah. *Ptice pevke* pa so ganljiv roman o iskanju svobode in boljšega življenja zase in za svoje otroke. Osrednja junakinja je Niša, ena številnih nevidnih migrantov, ki opravijo veliko dela in jih večina ljudi niti ne vidi, saj gledajo skozi njih. Niša je prečkala ocean, da bi hčeri omogočila lepšo prihodnost. Kot gospodinjstva pomočnica in varuška podnevi skrbi za Petrino hčer, ponoči pa s pomočjo tablice vzgaja svojo. Njen ljubimec Janis je divji lovec, ki vsako zimo lovi drobne ptice pevke na poti v Afriko. Njegove sanje o novem življenju in poroki z Nišo pa se razblinjajo, ko Niša izgine. Razen Petre in Janisa nikogar ne zanima izginotje gospodinjstve pomočnice. Dlje ko jo iščeta, bolj spoznavata, kako malo vesta o njej. Roman ponuja vpogled v življenje priseljenjskih gospodinjstev pomočnic na Cipru, ki so pogosto nevidne in praviloma napačno razumljene. Od jutra do večera vodijo gospodinjstvo, pazijo otroke, strežejo, čistijo in sprehajajo pse, vendar so odrinjene na rob družbe, ker so tuje državljanke. **Z. M.**